IDROKNING MURAKKAB SHAKLLARI VA ULRNI O‘RGANISH METODLARI

Sharipova Lobar Davlatboy qizi[1]
[1]2 kurs talabasi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
[1]Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O‘zbekiston,
[1]Elektron pochta: lobarr_2006@icloud.com, +998 50 085 48 78

Abdurazzoqova Ruxshona Shavkatovna[2]
[2]2 kurs talabasi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
[2]Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O‘zbekiston,
[2]Elektron pochta: abdurazzoqova1708@icloud.com, +998 97 105 07 35

To‘xtayeva Jasmina Bobomurod qizi[3]
[3]2 kurs talabasi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
[3]Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O‘zbekiston,
[3]Elektron pochta: toxtayevajasmina333@gmail.com, +998 88 329 26 06

Ilmiy rahbar: Umarova Shohida Absalomovna[4]
[4]Katta o‘qituvchi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
[4]Pedagogika fakulteti Chirchiq, O'zbekiston,
[4]***ORCID ID:*** https://orcid.org/0009-0004-3214-2588
[4]***Elektron pochta:*** umarovashohida018@gmail.com, +998 97 490 04 08

Annotatsiya. Ushbu mavzuda idrokning murakkab shakllari — tasavvur, e’tibor, xotira va fikrlashning psixologik xususiyatlari hamda ularni o‘rganish metodlari tahlil qilinadi. Idrok insonning tashqi va ichki olamni anglash jarayonida shakllanadi va murakkab psixik jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Shuningdek, idrok shakllarining psixologik xususiyatlari, ularning o‘zaro bog‘liqligi va pedagogik faoliyatda qo‘llanilishi ilmiy asosda yoritib beriladi.

Kalit so‘z. idrok, murakkab shakllar, tasavvur, e’tibor, xotira, fikrlash, psixologik jarayonlar, pedagogik faoliyat, individual xususiyatlar

СЛОЖНЫЕ ФОРМЫ ВОСПРИЯТИЯ И МЕТОДЫ ИХ ИЗУЧЕНИЯ

Аннотация. В данной работе анализируются сложные формы восприятия — воображение, внимание, память и мышление, а также их психологические особенности и методы изучения. Восприятие формируется в процессе познания человеком внешнего и внутреннего мира и включает в себя сложные психические процессы. Также на научной основе раскрываются психологические характеристики форм восприятия, их взаимосвязь и применение в педагогической деятельности.

Ключевые слова: восприятие, сложные формы, воображение, внимание, память, мышление, психические процессы, педагогическая деятельность, индивидуальные особенности.

COMPLEX FORMS OF PERCEPTION AND METHODS OF STUDYING THEM

Abstract. This topic analyzes the complex forms of perception—imagination, attention, memory, and thinking—their psychological characteristics, and the methods used to study them. Perception is formed in the process of understanding the external and internal world and includes complex mental processes. In addition, the psychological features of different forms of perception, their interrelations, and their application in pedagogical activity are explained on a scientific basis.

Keywords: perception, complex forms, imagination, attention, memory, thinking, psychological processes, pedagogical activity, individual characteristics

KIRISH

Idrokning murakkab shakllari — tasavvur, e'tibor, xotira va fikrlashning psixologik xususiyatlarini aniqlash, ularni o'rganish metodlarini tahlil qilish va amaliy pedagogik jarayonda individual yondashuvni shakllantirish imkoniyatlarini ilmiy asosda o'rganishdan iborat. Idrok shakllarining shaxsning kognitiv rivojlanishidagi o'rni va o'zaro bog'liqligini aniqlashni ham nazarda tutadi. Shuningdek, individual yondashuvni shakllantirish va bilimni samarali o'rganishni ta'minlash uchun har bir shaxsning idrok xususiyatlarini hisobga olish zarur. Shu nuqtai nazardan mavzu dolzarb va amaliy ahamiyatga ega. Masalan, tasavvur — bu ob'ektlar yoki hodisalarni real hayotdan mustaqil tarzda anglash qobiliyati, e'tibor — ma'lumotlarni tanlash va ularga diqqatni jamlash jarayoni, xotira — ma'lumotlarni saqlash va qayta tiklash, fikrlash esa mantiqiy va ijodiy yechimlar ishlab chiqish imkoniyatidir. Idrokning murakkab shakllari — bu fazo, vaqt va harakatni idrok etish bo'lib, ular sezgi a'zolari orqali olingan ma'lumotlarni tahlil qilish va umumlashtirishga asoslanadi. Ushbu jarayonlar Gestalt printsiplari (butunlik, yaqinlik) orqali shakllanadi va tajriba bilan bog'liq bo'lib, ularni o'rganishda eksperimental psixologiya, kuzatish va vizual testlar kabi usullar qo'llaniladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Idrok — bu shaxsning tashqi va ichki olamni anglash jarayoni bo'lib, murakkab psixik jarayonlarni o'z ichiga oladi. Olimlar idrokning murakkab shakllarini turlicha ta'riflagan:

- **Vygotskiy (1991)**: Idrok murakkab shakllari — shaxsning ijtimoiy va madaniy tajribaga asoslangan kognitiv jarayonlari bo'lib, ularni rivojlantirish pedagogik ta'sir orqali samarali bo'ladi.
- **Piaget (1977)**: Idrok shakllari — tasavvur, e'tibor, xotira va fikrlash orqali shaxsning bilim va kognitiv strukturalarini tartibga soladi, ularning rivojlanishi bosqichma-bosqich amalga oshadi.
- **Goldstein (2010)**: Idrok murakkab shakllari insonning kognitiv qobiliyatlari va muloqot jarayonlarida markaziy o'rin tutadi, ularni o'rganish metodlari shaxsning individual xususiyatlariga mos bo'lishi kerak. Olimlar fikriga ko'ra (Vygotskiy, 1991; Piaget, 1977; Goldstein, 2010), idrok shakllarini ajratib o'rganish shaxsning kognitiv va psixologik xususiyatlarini chuqur tushunish, pedagogik jarayonlarni individualizatsiyalash va shaxsga moslashtirilgan metodlarni tanlash imkonini beradi. Masalan, diqqatni jamlash qobiliyati zaif bolaning o'quv jarayonida bosqichma-bosqich qo'llab-quvvatlash talab qiladi, tasavvur va ijodiy fikrlash qobiliyati rivojlangan bola esa murakkab ijodiy vazifalarni samarali bajarishi mumkin. Shunday qilib, tadqiqot shuni ko'rsatdiki, idrokning murakkab shakllarini aniqlash va rivojlantirish shaxsning individual xususiyatlariga mos pedagogik va psixologik strategiyalarni ishlab chiqishda

markaziy ahamiyatga ega. Bu nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy pedagogik va psixologik faoliyatda ham dolzarbdir.

- Idrok shakllari (tasavvur, e'tibor, xotira, fikrlash) o'quvchilarning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi;
- Diagnostika metodlari (kuzatish, test, eksperiment) shaxsning individual xususiyatlarini aniqlash va mos pedagogik strategiya ishlab chiqish imkonini beradi;
- Amaliy mashqlar (xotira mashqlari, diqqatni jamlash mashqlari, tasavvur mashqlari) orqali idrokning murakkab shakllarini samarali rivojlantirish mumkin.

MUHOKAMA

Masalan, xotira mashqlari bolalarning ma'lumotlarni tez va samarali eslab qolish qobiliyatini oshiradi, e'tibor mashqlari diqqatni jamlash ko'nikmalarini mustahkamlaydi, tasavvur mashqlari esa ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi. Idrok shakllarini o'rganishda bir qator psixologik metodlar qo'llanildi. Kuzatish usuli orqali bolalar yoki o'quvchilarning tashqi muhitni idrok etish xatti-harakatlari aniqlanadi. Eksperiment metodida esa ma'lum vaziyatlar orqali e'tibor, xotira yoki tasavvur qobiliyati o'lchanadi; masalan, bolalarga turli rasmlar ko'rsatilib, ularni eslab qolish so'raladi. Test metodlari yordamida standart testlar orqali idrokning turli shakllari baholanadi, bular jumlasiga Wechsler Memory Scale va Raven's Progressive Matrices kiradi. Shuningdek, so'rovnoma va intervyu usullari orqali shaxsning ichki tasavvuri va fikrlash jarayonlari aniqlanadi.

NATIJA

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki: Idrokning murakkab shakllarini erta aniqlash shaxsning kognitiv rivojlanishi va pedagogik yondashuvni shakllantirishda asosiy omil hisoblanadi. Diagnostika metodlari (kuzatish, test, eksperiment, so'rovnoma) shaxsning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda idrok shakllarini rivojlantirish imkonini beradi. Metodikalar natijalariga tayanib, shaxsga mos pedagogik yoki psixologik strategiya ishlab chiqish samaradorlikni oshiradi. Olimlar fikriga ko'ra (Vygotskiy, Piaget) idrokning murakkab shakllarini aniqlash shaxsni chuqur tushunish va individual rivojlanish rejasini ishlab chiqishda eng muhim vosita hisoblanadi.

XULOSA

Ushbu tezis ustida ishlash davomida biz, idrokning murakkab shakllari shaxsning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishida markaziy ahamiyatga ega. Tasavvur, e'tibor, xotira va fikrlash shaxsning tashqi va ichki olamni anglash jarayonini shakllantiradi va pedagogik jarayonda individual yondashuvni ishlab chiqish imkonini beradi. Amaliy jihatdan, metodlar (kuzatish, test, eksperiment, so'rovnoma) yordamida idrok shakllarining xususiyatlarini aniqlash va rivojlantirish samaradorlikni oshiradi. Ilmiy yangilik shundan iboratki, tadqiqot idrokning murakkab shakllari va ularni o'rganish metodlarini nazariy va amaliy jihatdan birlashtiradi, shaxsning individual xususiyatlarini chuqur tushunish va rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqishda yangi yondashuvlarni yaratadi. Idrok shakllarini rivojlantirish uchun moslashtirilgan metodlar samaradorlikni oshiradi. Masalan, xotira mashqlari orqali ma'lumotlarni tez va samarali eslab qolish qobiliyati rivojlantiriladi, e'tibor mashqlari diqqatni jamlash ko'nikmalarini mustahkamlaydi, tasavvur mashqlari esa ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi. Bu esa pedagogik jarayonni individualizatsiyalash va o'quvchilarning psixologik imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanishga yordam beradi.

Adabiyotlar:

1. Vygotskiy, L.S. (1991). *Pedagogical Psychology*. Moscow: Pedagogika.
2. Piaget, J. (1977). *The Development of Thought: Equilibration of Cognitive Structures*. New York: Viking Press.
3. Ismoilov, A. (2015). *Shaxs psixologiyasi va pedagogik psixologiya asoslari*. Toshkent: Fan.
4. Goldstein, E.B. (2010). *Cognitive Psychology: Connecting Mind, Research, and Everyday Experience*. Belmont, CA: Wadsworth.
5. Rasulova, N. (2018). *Idrok va kognitiv jarayonlar: nazariy va amaliy jihatlar*. Toshkent: O‘zbekiston pedagogika universiteti nashriyoti.